

Ormos Mária: A katedrától a halálsorig. Ágoston Péter 1874–1925. Budapest, 2011, Napvilág Kiadó

Ormos Máriának az elsősorban a XX. század első felének magyar és európai történetével foglalkozó munkái nemcsak a történészek, de nagyon széles olvasóközönség körében is ismertek itthon és külföldön egyaránt. Legutóbbi könyve azonban a munkajog tudományával foglalkozók érdeklődését is felkeltette, hiszen a mű Ágoston Péter életpályáját dolgozza fel. A munkajogot és annak történetét tanulmányozókat érintően minden bizonnyal kevéssé találók a bevezetés kezdő sorai: „Alig találkoztam emberrel, aki tudta volna, hogy ki volt Ágoston Péter.” Azt persze nem állíthatjuk, hogy Ágoston jogtudományos, illetve munkajog-tudományos munkássága az elmúlt évtizedekben a tudományos érdeklődés középpontjában állott volna, de a magánjog-, illetve munkajogtörténetet tanulmányozók számára jogtudósi működése (legalábbis alapjaiban) ismert. Az uralkodó jogtörténeti (elmélet-történeti) felfogás az ún. szociális jogi iskola képviselőinek körében jegyzi, míg a munkajogi elmélet- és intézménytörténet többnyire a kollektív szerződés hazai intézményével kapcsolatosan említi a nevét – és rögtön tegyük is hozzá: rendszerint valóban csak említi, hiszen munkásságának elemző értékelésére mindeddig nem került sor a hazai jogtudományban sem.

Azt mondhatjuk, hogy az Ágoston Pétert talán kissé alaposabban ismerő munkajogász közönséget is meglepte Ormos Mária könyvének témaválasztása, és éppen ezért nagy érdeklődéssel olvastuk a bevezetést, amely igyekezett rávilágítani a szerző indokaira, elsősorban azokra, amelyek a szerző személyes indíttatását (nem elsősorban történész-kutatói motivációit) tárják fel. Ormos Mária számára a „különleges ok, amiért érdemes Ágoston Péterrel foglalkozni, hősünk személyiségében rejlik.” E személyiség meghatározó jegye a „kategorizálhatatlanság”, a „doktrina-hiányból fakadó szellemi nyitottság” és az – amint a szerző látja –, hogy Ágoston korának egyik legmesszebb látó, szuverén és kivételes gondolkodója volt. Utal a bevezetés arra, hogy Ormos Mária a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltárban fellelte Ágoston és felesége csodával határos módon fennmaradt irathagyatékát, benne több naplóval. E hagyaték és természetesen a korszakból fellelhető más anyag, illetve a korszakot feldolgozó történeti irodalom tette lehetővé a biográfia megszületését, amelyből valóban nemcsak a szerzőt lebilincselő életpálya és tudós-politikus személyiség bontakozik ki az olvasó előtt.

A szerző érdeklődése természetesen elsősorban politika- és eszmetörténeti. Az Ágoston-iratanyagra támaszkodva olyan életrajzi adatokat (is) közöl, amelyekkel eddig nem találkozhattunk, még az Ágostonnal egyébként foglalkozó – igencsak szűk körű – irodalomban sem. A jogász olvasó számára különösen figyelemre méltók a „szakmai karrier” és az „irodalmi tevékenység” című fejezetek (22–68. o.). Előbbi a nagyváradi jogtanári évektől a budapesti egyetemi tanári kinevezésig tekint át Ágoston pályáját, míg az utóbbi a hazai irodalomban mindeddig legteljesebb feldolgozása és bemutatása Ágoston Péter jogi, közigazgatási, politikai irodalmi munkásságának.

A mai viszonyaink között már rövidnek mondható életpálya lélegzetelállító fordulatokkal, meghökkentő helyzetekkel teli. Ormos Mária, a korszak kétségtelenül meghatározó kutatója biztos tollal helyezi Ágoston pályáját és eszmeiségét a huszadik század első évtizedei történelemformáló eseményeinek kontextusába. A leginkább lebilincselő, mondhatni regényes időszak az 1918 októberének végén kezdődő, amely Ágostont a politikusi karrier felé „taszítja”. E karrier záró fejezete az 1920 utolsó napjaiban – hosszadalmas és ellentmondásokkal terhes büntetőper végén – kihirdetett halálos ítélet (Ormos Mária szerint: „furcsa” ítélet, amely nem ítélet.) Az alig két esztendő hazai és világpolitikai fordulatai közepette a legképtelenebb helyzetekben találjuk a jogtudósból lett politikust. A szerző – Ágoston személyes állításaira utalva – megemlékezik arról az eseményről, hogy 1919. március 21. napján Ágoston az egyetemi kollégáitól (Vámbéry Rusztemtől, Szladits Károlytól, Navratil Ákostól, Illés Józseftől) értesült arról, hogy a külügyi népbiztosságra kinevezték Kun Béla helyettesének, majd a meglepő hírt követően telefonon tájékozódott Kun Bélánál. Ez csak az egyik olyan momentum, amely arról győzi meg az olvasót, hogy Ágoston tulajdonképpen politikusi antitalentum, de az az érzésünk, hogy Ormos Mária is többször visszatérően próbálja keresni-kutatni azokat a személyes ambíciókat, motivációkat, amelyek Ágostont a különböző vezetői pozíciókba és az ezekkel járó kötelmekbe kényszerítik. Mindez a keresés-kutatás az – elsősorban Ágoston naplóiira és írásaira támaszkodó – eszmeiséget mély empátiával bemutató kontextusban jelenik meg. Szembeötlő a szerzőnek Ágoston „jövendőléseivel” (pl. az ún. globalizációval) szembeni érdeklődése, amely „A mi útjaink” (1916) és „A zsidók útja” (1917) című munkák ismertetése kapcsán bontakozik ki különösen. (Az utóbbi mű a korszakban az egyik leghevesebb közpolitikai vitát kiváltott, évtizedeken keresztül rendkívül ellentmondásos megítélésben részesült munka.)

Ágoston irodalmi tevékenységének áttekintése az ezt célzó fejezet első alcímében foglalt, mindeddig a hazai munkajogtudományban ki nem mondott, ám megítélésünk szerint is helytálló tudománytörténeti tétellel kezdődik: „A munkajog megalapozása.” Noha látható, hogy Ormos Mária érdeklődését a mintegy húsz esztendő jogtudósi munkásságból inkább azok a fejezetek (szövetkezeti jog, tulajdonjog, közigazgatási jog) keltették fel, amelyek közvetlenebbül érintkeznek a korszak politikatörténetével, áttekintést kapunk a munkajogi tárgyú dolgozatokról is (amelyek eszmeisége persze szintén nem nélkülözi a korszak politikai viszonyainak intellektuális kritikáját). Elsőként a „Sztrájk jogalapja” (1907) című kötetet (illetve az annak alapjául szolgáló jogászegyleti előadást) említi a szerző, röviden összegezve a munkabeszüntetés jogszerűségével kapcsolatos Ágoston-i felfogást, amelyet az az igény hívott életre, hogy – a korabeli Magyarországon kibontakozó sztrájkgyakorlatot kísérő magánjog-tudományos eszmecsere körében – új, a magánjogi dogmatikától elütő jogelvek kifejlesztése égetően szükségessé vált (amint Ágoston az előadásban fogalmazott). Tematikusan ehhez a dolgozathoz kapcsolódott „A sztrájk büntetése” (1908) című kismonográfia, amely a sztrájk, illetve a sztrájkban résztvevők magatartásának büntetőjogi megítélésével foglalkozott. Ormos Mária említést tesz Ágostonnak még a munkajogászok számára is többnyire ismeretlen dolgozatáról, a nagyváradi Jogászok Lapjában 1910-ben megjelent „Az erőhatalom” címűről. Ez a századfordulót követő, a sztrájk magánjogi megítélésével kapcsolatosan

kibontakozott és az ipartörvény tervezetéhez is csatlakozó jogtudományos vitához kapcsolódott. A vita lényege a sztrájknak vis maiorként való felfogásával volt kapcsolatos, amely nézet mellett a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége már 1905-ben állást foglalt egy közleményben, illetve a kereskedelmi miniszterhez intézett iratban. (Említésre méltó, hogy a sokáig nyugvó kérdést az új Mt., a 2012. évi I. törvény 146. § /1/ bekezdésének szabálya várhatóan újra napirendre tűzi a közeli jövőben, hiszen – száz év elteltével – munkajogunk visszatért arra az elvi alapra, hogy az elháríthatatlan külső ok mentesíti a munkáltatót a jogosulti késedelem következményei alól. Nyilvánvaló, hogy ennek az új szabálynak az alkalmazásában alapkérdés lesz a sztrájk mikénti minősítése, illetve ennek kellően differenciált megítélése.)

Az a munka, amely különösen indokoltta teszi Ágoston Pétert a modern magyar munkajog megalapozójaként tekinteni, „A munka rabsága” (1909) című kismonográfia. A hazai magánjogtudományban – megítélésünk szerint – ez volt az első olyan dolgozat, amely tematikai célkitűzéseiben a modern értelemben felfogott munkajog rendszeres feldolgozását tűzte célul, az individuális és kollektív munkajogi problematikát, különösen a kollektív szerződés intézményét egyaránt tárgyalva. Jól látja Ormos Mária: Ágoston e dolgozatában valóban a korabeli Nyugat-Európában kialakult új magánjogi felfogást és rendszeres elemeket igyekezett adaptálni a hazai jogtudomány számára, s tulajdonképpen magyar földön is megtette az első lépést a munkajog kialakulás/kialakítása irányában. Ez az európai tájékozódás elsősorban a német és francia jogtudományra irányult, és különösen a kollektív szerződéses tan tekintetében szembeötlő a német hatás, közelebbről Lotmar munkásságának befolyása. Ez a nemzetközi (elsősorban kézenfekvően német) kitekintés egyébként erős jellemzője a korszak munkajogi/magánjogi gondolkodásának, ám korántsem vezetett oda, hogy a magyar jogtudományban ne születtek volna eredetinek tekinthető tanok a munkajog alapintézményei, különösen például a kollektív szerződés körében. A kialakuló magyar munkajogtudomány tulajdonképpen a század első felében az európai fősodorban maradt: az Ágostontól Perneczky Béláig a kollektív szerződéses irodalomban húzódó horizont ezt annak ellenére alátámasztja, hogy a kollektív szerződés (általános) jogi elismerésére csak a negyvenes évek végén került sor. (Perneczky Béla a magyar munkajogtudománynak szintén elhanyagolt szerzője, akinek életpályája – hasonlóan Ágostonhoz – rendkívüli fordulatokat mutat, amelyek a fél évszázaddal későbbi történelmi eseményekhez, a II. Világháborúhoz, a koalíciós időszakhoz, a kommunista hatalomátvételhez, a koncepciók perekhez kapcsolódtak.)

Ormos Mária lebilincselő intellektuális élményt nyújtó munkája minden bizonnyal lökést ad Ágoston Péter feledésbe merült jogtudományos tevékenységének feldolgozásának, s ezt napjaink munkajogának fejlődése is várhatóan gyorsan napirendre tűzi. Rövid, ám – miként a korszak – fordulatokban gazdag élete egyébként már regényt is inspirált (Asztalos Sándor: Nincs kegyelem. Temesvár, 1929).

Berke Gyula